

بَشِّرْتُكُمْ بِنَبْغَةٍ مِّنْ حَسَنَاتِكُمْ
جَانِشِنْ حَضْرَتْ مُحَمَّدٌ
پُرْوَهْشِی پُرْامُونْ خَلَافَتْ نَجَّیْتَنْ

ولیفڑہ ماد لوگ

ترجمہ

احمد نیاںی - جواد قاسمی - محمد جواد مھمند کو - دکتر حیدر رضا اضا طبلہ

فهرست مطالب

هفت	یادداشت
۷	شرح حال پروفسور ویلفرد مادلونگ
۸	آشنایی با کتاب
۹	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۴۷	ابویکر: جانشین رسول خدا ﷺ و خلیفه
۸۵	عمر: امیر المؤمنین، شایسته سalarی اسلامی شورا و امپراتوری عربی
۱۱۳	عثمان: خلیفه خدا و فرمانروایی بنی عبد شمس
۱۹۷	علی علیله: واکنش بنی هاشم نسبت به خلافت
۴۲۷	خاتمه
۴۸۵	پیوست‌ها
۴۸۵	۱) کفن و دفن رسول خدا ﷺ

شش / جانشینی حضرت محمد ﷺ

۴۹۱	۲) میراث محمد ﷺ
۴۹۴	۳) همسران و فرزندان عثمان بن عفان
۵۰۵	۴) همسران و فرزندان حسن بن علی ؓ
۵۱۶	۵) زمینهای خالصه عراق در زمان عمر
۵۱۹	۶) توضیحی در باب منابع مربوط به بحران در زمان خلافت عثمان
۵۲۵	۷) موسی بن طلحه و امویان
۵۲۹	کتابنامه
۵۴۱	کتابشناسی آثار پروفسور مادلونگ
۵۴۵	نمايه

یادداشت

در باره جانشینی حضرت محمد صلی اللہ علیہ وآلہ و دیدگاههای گوناگون پیرامون این موضوع تاریخی که آن را به موضوعی کلامی تبدیل نموده، کتابها و آثار بسیاری نوشته شده است.

شیعیان و سنتیان، به سان اصلی ترین حامیان این دو نظریه از آغاز پیدایش این اختلاف، همواره در دفاع از آراء و عقاید مکتب خویش کوشیده‌اند و همین امر موجب شده که روزیمروز بر شمار و حجم این متون افزوده شود.

تأثیرگذاری رخدادهای صدر اسلام در طول تاریخ پیدایی و پویایی این آیین اسلامی، محققان و پژوهشگران و از جمله خاورشناسان را واداشته است که با تحلیل متون و اسناد بازمانده از پیشینیان، به برداشتهای متفاوتی از رویدادهای آن دوره دست یازند. این مستشرقان، عموماً با استناد به منابع اهل سنت و گواه گرفتن از برداشتهای ایشان، شیعه را فرقه‌ای جدای از جریان کلی اسلامی مطرح کرده و با این دیدگاه بدان نگریسته‌اند. در این میان، اماً کتاب حاضر یک استثناء است، استثنایی که می‌توان آن را به سان یک پدیده برشمرد؛ یکتاوی و بی‌همتاوی این اثر در نگاه به دور از ارزش باوری نویسنده و تلاش‌های پژوهشمندانه‌وی در همه متون کهن و معاصر و از جمله برخی از آثار اندیشه‌وران شیعی ریشه دارد.

درونمایه گرانبار این کتاب و دیدگاه نوینی که نویسنده آن را بازتابانده است، نشانگر درستی حساسیت‌هایی است که در این زمینه وجود دارد و همه پژوهشگران را به این مهم سوق می‌دهد که با بازنگری در متون تاریخی می‌توان رخدادهای آن عصر پرحداده را به تحلیلی دوباره نشست. مادلونگ، به عنوان یکی از برجسته‌ترین خاورشناسان این دوره، بر آن است تا بر خلاف دیدگاه رایج میان مستشرقان و بی‌هیچ ارزش‌داوری، این باور خود را آشکار سازد که حتی اگر پیامبر به جانشینی کسی هم تصریح نکرده باشد، از خلافت ابویکر بر امت خود رضایت نداشته و این امر هرگز با سفارش پیامبر چهره نیسته است. این برداشت تحلیلی و مستند به مدارک و مأخذ، گامی در خور برای پاسخگویی به بخشی از ذهنیت‌های پرسش خیز نسل حقیقت‌جو است. بنیاد پژوهش‌های اسلامی با گزینش این کتاب برای ترجمه، می‌کوشد تا محققان اسلامی، بویژه پژوهندگان عرصه تاریخ اسلام را با برداشتهای جدیدی که از رویدادهای عصر پیدایش این

آیین حنفی صورت پذیرفته، آشنا سازد.

گروه مترجمان بنیاد در برگردان فارسی این اثر، به تمام منابع عربی که در اصل انگلیسی بدان اشاره رفته مراجعه کرده، در پاره‌ای از موارد، بخش‌های مورد استناد را مستقیماً از متون عربی یا ترجمة فارسی آنها برگرفته‌اند و این امر مترجمان را در شناسایی درست نامها و اصلاح ارجاعاتِ احتمالاً خطأ، یاری رسانده است.

در مواردی اندک نیز، با یادآوری در پاورپوینت، متن کامل نقل قولها ذکر شده و یافتن مطلب را برخواننده روان‌تر ساخته است. این نکته نیز گفتنی است که پس از ترجمه کتاب قبلی پروفوسور مadolونگ که با نام مکتبه او فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه از سوی این بنیاد ترجمه و عرضه شد، در نامه‌ای برای نویسنده محترم آغاز ترجمه فارسی کتاب جدید وی، خاطر نشان گردید و او بزرگ‌وارانه نامه‌ای نوشت و با اشاره به یک کلمه نادرست در کتاب خود، از مترجمان خواست تا آن را، که از اصل عربی به کتاب راه یافته است، اصلاح کنند. این نامه‌نگاری همزمان با ترجمه کتاب نیز ادامه یافت و آخرین نامه‌ای که از ایشان دریافت کردیم، تاریخ ۱۰ فوریه ۱۹۹۹ میلادی (برابر با ۲۱ بهمن ۱۳۷۷) را بر خود دارد که تصویر آن ارائه شده است.

جای بسی خرسنده است که همزمان با انتشار کتاب حاضر، ششمین دوره اعطای جایزه جهانی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران، متن انگلیسی این اثر را شایسته دریافت مرتبه ممتاز و لوح تقدیر دانسته است. همینجا لازم می‌داند از جناب حجه الاسلام رسول جعفریان که متن کتاب را برای برگردان فارسی در اختیار بنیاد قرار داد و سپس ترجمه آن را از نظر گذراند، از همه مترجمان انگلیسی بنیاد، که در برگردان فارسی این اثر کوشیدند از آقای اسدالله توکلی طبیعی که ویرایش تطبیقی اثر را پذیرفت و از موزک محترم مطالعات و تحقیقات فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به عنوان عهده دار گزینش آثار خارجی برای احراز جایزه جهانی کتاب سال، که در آخرین مراحل چاپ این اثر با در اختیار نهادن زندگینامه و کتابنامه پروفوسور مadolونگ و تصویر لوح تقدیر ریاست محترم جمهوری اسلامی ما را یاری دادند، تشکر و قدردانی شود. در اینجا بروای آشنایی مختصر خوانندگان گرامی با کتاب حاضر و شخصیت نویسنده، عین متنی که در کارنامه شش دوره اعطای جایزه جهانی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۲ - ۱۳۷۷) به کوشش آقای محمود ارومیه‌چی‌ها فراهم آمده است درج می‌گردد.

بنادرپژوهی اسلامی
آستانه علمی فوی

شرح حال پروفسور ویلفرد مادلونگ

پروفسور ویلفرد مادلونگ (Wilferd Madelung) در ۲۶ دسامبر ۱۹۳۰ میلادی (مطابق ۵ دی ۱۳۰۹ شمسی) در شهر اشتوتگارت آلمان متولد شد و پس از گذراندن تحصیلات مقدماتی و متوسطه به دانشگاه قاهره رفت و از آنجا در سال ۱۹۵۳ به اخذ لیسانس در تاریخ و ادبیات اسلامی نائل گشت. وی سپس به تحصیلات عالی در موطن خود ادامه داد و در سال ۱۹۵۷ از دانشگاه هامبورگ (Hamburg) درجه دکتری در مطالعات اسلامی دریافت کرد. مادلونگ رساله دکتری خود را تحت نظر اسلام‌شناسان مشهور آلمانی یعنی اشتروتمان (R. Strothmann) و اشپولر (B. Spuler) به پایان رسانید.

مادلونگ سه سال (۱۹۵۸ - ۱۹۶۰) وابسته فرهنگی سفارت آلمان غربی در بغداد بود و سپس زندگی علمی خود را در زمینه اسلام‌شناسی به شرح زیر دنبال کرد:

۱۹۶۳ : استادیار مطالعات اسلامی در دانشگاه تکزاس در اوستین (Austin).

۱۹۶۴ - ۱۹۶۹ : استادیار و دانشیار مطالعات اسلامی در دانشگاه شیکاگو (Chicago).

۱۹۶۹ - ۱۹۷۸ : استاد اسلام‌شناسی در دانشگاه شیکاگو.

۱۹۷۸ - ۱۹۹۸ : استاد کرسی Laudian در عربی و مطالعات اسلامی در دانشگاه آکسفورد.

در خور ذکر است که کرسی Laudian عالیترین کرسی اسلام‌شناسی در انگلستان و یکی از مهمترین کرسیها از نوع خود در جهان است. تدریس عربی در سطح عالی نیز جزو شرایط این کرسی است.

مادلونگ به عنوان استاد مدعو در دانشگاه کلمبیا و بسیاری دیگر از دانشگاههای امریکا و اروپا تدریس کرده است. وی عضو تعداد زیادی از مجامع بین‌المللی اسلام‌شناسی است و مرتبأ در مجامع و کنفرانس‌های بین‌المللی شرکت می‌کند.

مادلونگ یکی از برجسته‌ترین اسلام‌شناسان معاصر به شمار می‌آید و به خصوص در زمینه‌های تفکر اسلامی و فرق و مذاهب اسلامی تحقیقات مهمی انجام داده است. فهرست کاملی از پژوهش‌های چاپ شده وی، در پایان همین کتاب آمده است. شماری اندک از آنها به زبان فارسی نیز ترجمه شده که اینک برای آگاهی خوانندگان محترم از آنها یاد می‌شود:

برخی آثار ترجمه شده پروفسور مادلونگ به زبان فارسی

الف. کتابها

- مکتبها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه / ترجمه جواد قاسمی. مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۷۵، ۳۱۸ ص.
عنوان اصلی:

Religious Schools and Sects in Medieval Islam

- فرقه‌های اسلامی / ترجمه ابوالقاسم سری. تهران: اساطیر، ۱۳۷۷، ۲۰۲ ص.
- جانشینی حضرت محمد ﷺ؛ پژوهشی در خلافت نخستین / مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، [کتاب حاضر].
عنوان اصلی:

The Succession to Muhammad: A Study Of the Early Caliphate

ب. مقالات

- «شیعه و معتزله». ترجمه احمد آرام. در: شیعه در حدیث دیگران. زیر نظر مهدی محقق (تهران: بنیاد اسلامی طاهر، دفتر دائرة المعارف تشیع، ۱۳۶۲) ص ۹ - ۳۱.
- «ملاحظاتی پیرامون کتابشناسی فرق امامی». ترجمه چنگیز پهلوان. در: در زمینه ایران‌شناسی. زیر نظر و به کوشش چنگیز پهلوان (تهران: مؤلف، ۱۳۶۸) ص ۵۷ - ۷۶.
- «متون بازیافته عربی در باره تاریخ امامان زیدی طبرستان و دیلمان و گیلان». ترجمه حشمت مؤید. ایران‌شناسی. (آمریکا) ۲ (۱۳۶۹) ص ۴۳۱ - ۴۴۶.

آشنایی با کتاب

در پژوهش‌های شرق‌شناسان کتابهای بسیاری در تحقیق و تحلیل رخدادهای صدر اسلام نوشته شده است که عموماً باگرایش به موضع و ملاحظات اهل سنت تدوین یافته‌اند و شیعه را به عنوان یک فرقهٔ جدا از اساس حرکت اسلامی مطرح کرده‌اند. اما کتاب آقای مادلونگ از مهمترین آثاری است که بسیاری از دیدگاه‌های شیعه را در بارهٔ تاریخ صدر اسلام مورد توجه قرار داده و آنها را با استناد به متون کهن ارائه کرده است. البته برخی دیدگاه‌های وی محل تأمل است اما به هر روی قدم بسیار مهمی در تحلیل تاریخ صدر اسلام است.

استاد مادلونگ یکی از برجسته‌ترین اسلام‌شناسان معاصر به شمار می‌آید که در زمینهٔ فرقه‌های شیعی و به طور کلی نهضتهاي مذهبی و کلامی قرون اولیهٔ اسلامی تحقیقات بسیار ارزشمندی انجام داده و در این رشته‌ها به عنوان یکی از متخصصان و صاحب‌نظران اصلی مورد احترام مجامع علمی است. وی در حدود ۲۰۰ کتاب و مقاله تألیف کرده و کتاب حاضر، آخرین اثر وی است که حاصل بیش از سه دهه تحقیق دقیق و جامع این استاد است.

رویکرد تحلیلی مؤلف نسبت به مسأله جانشینی پیامبر اسلام علیه السلام با تکیه بر بسیاری از اصیل‌ترین مأخذ تاریخ اسلام، ارزش والای علمی به اثر وی بخشیده است. علاوه بر این، اختصاص اثرباری مستقل و بالتسهیه مفصل به بررسی این مسأله کاری است ابتکاری.

مؤلف در این اثر، برخلاف آثار دیگر خاورشناسان غربی که غالباً اختلاف بر سر جانشینی پیامبر اکرم علیه السلام را پدیده‌ای متأخر و از پیامدهای دعوت عبدالله بن سبا به وصایت حضرت علی علیه السلام می‌دانند، نخستین بذرهای این پدیده را در واپسین ماههای حیات رسول خدا علیه السلام جستجو می‌کند و بر خلاف آنچه در روایات متقدم و تحلیلهای متأخر اهل سنت بر آن تأکید شده، علی علیه السلام را سزاوار جانشینی پیامبر علیه السلام می‌داند، البته نه با همان ادله‌ای که شیعه در این باره اقامه می‌کند.

دوازده / جانشینی حضرت محمد ﷺ

کتاب پروفسور مادلونگ یکی از آثار محققانه‌ای است که بر اساس منابع موجود، تحلیلی تازه از رخدادهای دوران خلفای نخست پس از پیامبر ﷺ به دست داده است. تازگی این اثر از آنروست که کوشیده است تا حقیقت امر را از دل آثار کهن تاریخی به دست آورد. نگاه جدید او سبب شده است تا واقعیاتی که تاکنون برای دیگر مؤلفان اروپایی ناشناخته مانده بود، شناخته شود و در این میان، روشن شود که آرای شیعیان در تحلیل برخی از رخدادهای تاریخی مطابق با واقع است.

از جمله امتیازات این اثر می‌توان موارد زیر را برشمرد:

- نقد و تحلیل ساختار و متن روایات و اخبار تاریخی با عنایت به تعصبات و اختلافات خاندان‌ها و تیره‌ها و موضع‌گیریهای سیاسی و دینی، و تفکیک و تشخیص فقرات صحیح و سقیم آنها از یکدیگر و استنتاجهای درست و گاه نادرست، ولی به هر حال روشنمند در باب آنها؛
- استناد به منابع عمدۀ شیعه، خاصه استناد به تحقیقات پژوهشگران معاصر شیعی و استشهاد به آراء آنها در مسأله جانشینی؛

- استناد و استشهاد به زندگانی پیامبران علیهم السلام برپایه آیات قرآنی در مسأله جانشینی پیامبر ﷺ؛

- استواری و شیوایی متن، استناد به منابع اصیل و معتر و نیز تحقیقات جدید، آوانویسی واژه‌های عربی و ارائه ضبط صحیح اعلام و امکنه و اصطلاحات فقهی و سیاسی و برخی دیگر از تعبیر اسلامی، و نیز چند پیوست بسیار مهم و قابل ملاحظه در آخر کتاب، داشتن کتابشناسی کامل، واژه‌نامه و فهرس کارساز، از دیگر امتیازات این اثر است.

البته در کتاب آقای مادلونگ مواردی را می‌توان دید که با تحلیلهای شیعه از تاریخ صدر اسلام سازگاری ندارد. اما مهم آن است که بدانیم تحقیق ایشان تا چه اندازه راه را برای نشان دادن حقایق تاریخی صدر اسلام باز می‌کند و امید است تأثیر گسترده‌ای در نگرش پژوهشگران غربی در باب تاریخ و آندیشه سیاسی شیعه داشته باشد.

In the Name of God
the Compassionate, the Merciful

Mr. Wilfred Madelung
Author of "*The succession to Muhammad*"

Men of reason and knowledge, are the true inheritors of the lasting domain of culture and trailblazers on the path of thinking and freedom. It is the light of these permanent stars that today illuminates what lies in the testament of our Islamic history and our Iran. With its stable and well-established position, the Islamic Republic of Iran is, more than ever before, pinning its hopes on you, the Glorified Ones, whose weapons are the pens and whose tools are proofs and logic.

In this system, for which culture serves as the most salient feature of its identity, the efforts to write books and do research are among the most human and noble forms of social participation.

On behalf of the Iranian nation, I express my gratitude to you who are the creator of a valuable work, and I hope that with the efforts of the men of thought and culture, the effervescent light of reason would forever continue to shine in the heavens above this land.

Sayyed Mohammad Khatami
President of the Islamic Republic of Iran